

חשבון הנפש של פוקויאמה

האחד הוא הנטינגטון עצמו, והשני הוא פרנסיס פוקויאמה. במסתו הנודעת "קץ ההיסטוריה?", שפורסמה בכתב העת הנשונל אינטרסנט, ובספר שהופיע לאחר מכן, קץ ההיסטוריה והאדם האחרון, היה פוקויאמה הראשון להציע הסבר נרחב להתרחשויות העולמיות מאז נפילת חומת ברלין. פוקויאמה הפיח חיים חדשים במשנתו של הגל, ובעקיפין גם בזו של מרקס, בהציגו שוב את הטענה כי להיסטוריה יש תכלית; העולם, לדבריו, מתקדם בהכרח לעבר דמוקרטיה ומודרניות, משום שזו הדרך המוצלחת ביותר לענות על כמיהותיהם המגוונות של בני האדם.

בעקבות הביקורת שנמתחה עליו, הסביר פוקויאמה שמעולם לא הציע מרשם לדחיקת הקץ ושהוא פורש באופן מוטעה בידי "לניניסטים שמרנים" – כפי שהוא מכנה את הניאו-שמרנים – המבקשים לזרז את מהלך ההיסטוריה ולהשליט נורמות דמוקרטיות על חברות מתקדמות פחות. קץ ההיסטוריה, הסביר, עוסק במודרניזציה ובמטריאליזם, לא בדמוקרטיה ובאידיאליזם. "המכנה המשותף הבסיסי של האנושות", הוא גורס כיום, "אינו הכמיהה לדמוקרטיה ליברלית, כי אם הכמיהה לחיים בחברה מודרנית, על כל מה שהיא מציעה: טכנולוגיה מתקדמת, איכות חיים גבוהה, שירותי בריאות וגישה חופשית לעולם הרחב".

השינוי שחל בעמדותיו של פוקויאמה הנו מובן בהחלט, בהתחשב בחוסר

America at the Crossroads:
Democracy, Power, and the
Neo-Conservative Legacy

by Francis Fukuyama

Yale University Press, 2006

226 עמודים

ביקורת: יונה גולדברג

כשסמואל פ' הנטינגטון, בעליה של התזה הנודעת בדבר "התנגשות הציוויליזציות", הואשם שהוא לוקה בפשטנות יתר, הוא הודה באשמה – אך היה לו גם מה לומר להגנתו. לדבריו, כל ניסיון רציני להסביר תופעות מורכבות, ועל אחת כמה וכמה תופעה מורכבת ורחבת היקף כמו ההיסטוריה האנושית בכללותה, יהיה בהכרח פשטני. "כאשר בני האדם חושבים לעומק", אמר, "הם חושבים באופן מופשט. הם מעלים דימויים פשטניים של המציאות, המכונים תפיסות, תיאוריות, מודלים ופרדיגמות. כפי שאמר הפסיכולוג ויליאם גיימס, בהעדר מבנים אינטלקטואליים כגון אלו יתפוס האדם את עולמו רק כהמולה ססגונית ורעשנית".

שני אינטלקטואלים בני־זמננו קנו להם מוניטין הודות לניסיונם "להכניס סדר" בהמולה הססגונית והרעשנית של העולם לאחר תום המלחמה הקרה:

ההתחשבות שגילתה המציאות שלאחר ה-11 בספטמבר 2001 בתזה המקורית שלו. אמריקה הבינה, בהבלחה של רגע, איזה איום צמח לפתחה במשך שנים ארוכות. האיסלאם הקיצוני תואר בקץ ההיסטוריה כיריבו של הליברליזם, לכל היותר ולא כמתחרהו, משום שעל פי פוקויאמה לא היה בכוחו להעמיד אתגר אידיאולוגי לדמוקרטיה הליברלית (קביעה משונה, אגב, כשהיא באה מפיו של הוגה שאינו מאמין באידיאליזם).

אירועי ה-11 בספטמבר הפריכו כמדומה את ניתוחיו וחזיוניו של פוקויאמה, ואוששו את אלו של הנטינגטון, שגרס כי קץ ההיסטוריה עוד רחוק והעימותים הגלובליים יוסיפו להתקיים כל עוד העולם מחולק ל"ציוויליזציות" גדולות דוגמת אלה של המערב והאיסלאם. לטענת הנטינגטון, לגורמים תרבותיים משקל רב יותר מאשר לשגשוג כלכלי, ואלה, מעצם טיבם, משקפים את הצדדים החיוביים והשליליים של האדם. "השנאה היא תכונה אנושית", כתב הנטינגטון. "לשם הגדרה עצמית ומוטיבציה זקוקים בני האדם לאויבים".

בספרו החדש, אמריקה על פרשת דרכים, מנסה פוקויאמה להגדיר עצמו מחדש – והוא אכן עושה זאת על ידי מציאת אויבים: הניאור-שמרנים ה"חדשים". אלא שהמחלוקת הרעיונית בין פוקויאמה לניאור-שמרנים אינה עמוקה במיוחד, וסימונם של אלו כאויבים דורש ממנו אפוא להטוטנות אינטלקטואלית מרשימה.

פוקויאמה טוען כי על הניאור-שמרנות, האסכולה שעמה היה מזוהה בעצמו, להישמר מפני הדור החדש של ה"ניאור-קונס" המדבר כיום בשמה. כוונתו לאישים בעלי עמדות נציות ואמונה עזה באידיאלים

דמוקרטיים, כמו ויליאם קריסטול, רוברט קגן ופול וולפוביץ, העונים בדרך כלל לכינוי הנזכר, כמו גם אחרים שתווית זו אינה בהכרח לרוחם. לפי פוקויאמה, הניאור-קונס הפיקו לקחים שגויים מן המלחמה הקרה והם מנסים ליישם במציאות הנוכחית. כשם שחתרו בזמנו לזירוז נפילתה של ברית-המועצות, כך הם מייחדים עתה את מרצם להאצת גלגל ההיסטוריה בניסיון לקדם את הדמוקרטיה ברחבי העולם. בכך הם הופכים, לדעתו, למעין לניניסטים של הימין. הניאור-שמרנים הראשונים, טוען פוקויאמה, נודעו בספקנותם כלפי תכניות אוטופיות, ואילו הדור החדש מסיק מניצחונם של המערב במלחמה הקרה שהנדסה חברתית רחבת היקף אכן עשויה להיות יעילה. כחיזוק לטענה זו הוא מצטט מדבריו של קן ג'ואיט, עמית מכון הובר: "ממשל בוש הגיע למסקנה שלוח הזמנים ההיסטורי של פוקויאמה מבוסס יתר על המידה על מדיניות של אי-התערבות ואינו לוקח בחשבון את המנופים של השינוי ההיסטורי. להיסטוריה, קבע ממשל בוש, דרושים ארגון, מנהיגות וכיוון מחושבים. ממשל בוש ראה את החלפת משטרי העריצות כצעד הכרחי במלחמה בטרור וכחלק בלתי נפרד מן החתירה לעולם דמוקרטי קפיטליסטי. האירוניה היא שהדבר הוביל לאימוץ מדיניות חוץ 'לניניסטית' פעלתנית, במקומה של הפילוסופיה החברתית ה'מרקסיסטית' הפסיבית של פוקויאמה". ועל כך מוסיף פוקויאמה: "הלניניזם בגרסתו המקורית לא מצא חן בעיניי, ונמלאתי ספקנות כאשר ממשל בוש נעשה לניניסטי".

כדי לבסס את כתב ההאשמה שלו, חוזר פוקויאמה אל הניאור-שמרנים הראשונים ואל מערכת היחסים שלהם עם הוגה הדעות ליאו שטראוס. על רקע השטחיות

הנהוגה בדיון בנושא הזה, המלווה בדרך כלל במשטמה כלפי הממשל האמריקני הנוכחי ומה שהוא מייצג, עיונו המעמיק של פוקויאמה ראוי לכל שבח. פוקויאמה מציין, ובצדק, שרוב מה שנכתב בשנים האחרונות על הניאור-שמרנות "מוטעה עובדתית, מונחה על ידי מגמה זדונית ומסלף במכוון את דמותם של ממשל בוש ושל תומכיו". סיפורה של הניאור-שמרנות המקורית מתחיל בשנות השלושים של המאה שעברה, בקומץ אינטלקטואלים טרוצקיסטים צעירים, רובם יהודים, שנהגו להיפגש באוניברסיטת ניו יורק, בכיתת לימוד בצורת חי'ת שכונתה "גומחה 1". עם חברי הקבוצה נמנו ארווינג קריסטול, נתן גלזר וסימור ליפסט. יריביהם הסטליניסטים, סיעה גדולה הרבה יותר ונאמנה לשלטון במוסקבה, נהגו להיפגש בכיתה אחרת, "גומחה 2" (אחד מהם היה יוליוס רוזנברג, שלימים נידון למוות באשמת ריגול).

הקרע בין הסטליניסטים והטרוצקיסטים הלך והחריף, עד שהגיע אל קצו בשנת 1940, כאשר מתנקש נעץ דוקרן קרח בגולגולתו של טרוצקי. עיניהם של הטרוצקיסטים מגומחה 1 נפקחו. עם השנים, כפי שאפשר לצפות, עלתה קרנם של אינטלקטואלים מפוכחים אלו נוכח כישלונם המוסרי והכלכלי המהדהד של הקומוניזם בברית-המועצות. בשנות השבעים הצטרפו אליהם פורשים נוספים ממחנה השמאל הישן ומן המחנה הליברלי, שעייפו מהלולת שנות השישים וקצו בהקצנתו של השמאל האמריקני ובמדיניות הפייסנית של אמריקה כלפי הסובייטים. הבולט במצטרפים היה העיתונאי נורמן פודהורץ, אך לצדו היו גם אינטלקטואלים לא-יהודים רבים כמו ויליאם בנט, ג'ין קירקפטרק, ריצ'רד ג'ון נויהאוס, ג'יימס ק' וילסון, גלן לורי ומייקל נובאק.

יש המבקשים לצייר את הניאור-שמרנות בראש ובראשונה כדוקטרינה של מדיניות חוץ נצית המשרתת את התוקפנות הציונית. אולם רוב האינטלקטואלים המוזכרים לעיל נטו יותר לעסוק בענייני פנים. הם יצאו כנגד הרדיקליזציה של הקמפוסים והמדיניות הסוציאלית של ממשל ג'ונסון כשם שהתנגדו לתוקפנות הסובייטית. פוקויאמה רואה בכך, בצדק, נקודה מכרעת. "אם יש נושא אחד המקשר בין מאמרי הביקורת על המדיניות החברתית שהופיעו [ברבעון הניאור-שמרני] פבליק אינטרסט", הוא כותב, "הרי הוא גבולותיה של ההנדסה החברתית. כל הכותבים טענו שמאמצים יומרניים להשיג צדק חברתי הרעו בדרך כלל את מצבה של החברה, משום שהם דרשו התערבות פוליטית חריפה ששיבשה את היחסים החברתיים הבסיסיים... או גרמו לתוצאות בלתי צפויות אחרות". התפיסה הזאת, כותב פוקויאמה, היא שקשרה בין הניאור-שמרנים הראשונים לגל ה"מומרים" שהצטרפו אליהם בשנות השישים והשבעים. "הן הליברלים האמריקנים הן הקומוניסטים הסובייטים שאפו למטרות ראויות, אך כשלו משום שלא הכירו בגבולותיו של הוולונטריות המדיני".

הניאור-שמרנות, במילים אחרות, מעולם לא הייתה תורה של ממש. האנשים המזוהים אתה היו אינטלקטואלים נטולי דוקטרינה, שהציגו טענות העומדות בסתירה לאלו שמשמיעים כיום ה"ניאור-קונס" החדשים. ועם זאת, פוקויאמה מבחין בארבעה עקרונות יסוד שעליהם ניצבה העמדה הניאור-שמרנית. הראשון, שהזכרנו זה עתה, הוא ההתנגדות להנדסת-חברה מרחיקת לכת. השני הוא

רעיונות אלו נחלתו המובנת מאליה של הזרם המרכזי. באופן טבעי, הדבר חיזק את ביטחונם העצמי של אלה שתמיד דגלו ברעיונות האלה וכתוצאה מכך גם את תחושת ה'אנחנו והם' המאפיינת קבוצות שלחבריהן השקפה אחידה".

בקיזור, טוען פוקויאמה, הניאור-קונס נעשו שחצנים. ההסבר שלהם לעימות המשמעותי ביותר במחצית השנייה של המאה העשרים – המלחמה הקרה – זכה לאישור. מבחינתם, הם היו עתה האנשים המתאימים ביותר להעניק סדר ופשר לערבוביה ששררה בעולם לאחר נפילת הקומוניזם.

וזהו האירוע הגדול, לדברי פוקויאמה: הניאור-שמרנות מבית מדרשם של ביל קריסטול ורוברט קגן מתגלה במובנים רבים כהיפוכה של הניאור-שמרנות הישנה של ארווינג קריסטול ונורמן פודהורץ. הדור הצעיר הזה מעולם לא חווה התפכחות פוליטית ונדידה משמאל לימין, ולכן לא יכול היה להבין אילו השלכות עשויות להיות לשגיאות קשות בנושאים הרי גורל.

בשנות התשעים גילם הוויקיט סטנדרד את הגישה החדשה. מאמריו של השבועון הזה צחצחו חרבות נגד סין ועיראק ותמכו בתוקף בהתערבות צבאית במדינות הבלקן. בהובלתו של דייוויד ברוקס, לחם השבועון למען משהו שכונה שמרנות של "גדולה לאומית" ושעמד בסתירה גמורה לעמדתו הספקנית של הדור הקודם. כפי שמדגיש פוקויאמה, "גדולה לאומית" מתבטאת בהכרח במדיניות החוץ, משום שמדיניות חוץ היא לעולם עניין ציבורי שחיים ומוות תלויים בו. בניגוד גמור לספקנות ולחרדה שאפיינו את הניאור-שמרנות הישנה, הניאור-שמרנות החדשה חטאה ביוהרה בקנה מידה עצום.

האמונה שאמריקה היא כוח, יחיד ככל הנראה, הפועל לטובת העולם, ולכן אין לבקר השכם והערב את ערכי המוסר שלה. העיקרון השלישי הוא שאין לסמוך על מוסדות בינלאומיים שיגנו על האינטרסים האמריקניים או שישמשו תחליף לפעולה מצד ארצות-הברית. והרביעי – שאופיים הפנימי של משטרים זרים קשור ברמתם המוסרית, ושרמה מוסרית זו צריכה לקבוע את יחסה של ארצות-הברית כלפיהם. משום כך דחו הניאור-שמרנים את הריאליזם המדיני של ניקסון.

על פי פוקויאמה, הניאור-שמרנות צמחה כתגובה תרבותית, תחילה נגד הסטליניזם ואחר כך נגד הרדיקליזם הפנים-אמריקני. בשנות השבעים קל היה יותר לזהות ניאור-שמרנים בעזרת השאלה "מיהם אויבך" מאשר באמצעות השאלה "במה אתה מאמין". כך היה גם כאשר הופיע הדור השני, זה של הניאור-קונס, שלא נדדו מן השמאל אל הימין אלא צמחו מלכתחילה בתוך התנועה. הם אישו תפקידי מטה חשובים בממשל רייגן וקידמו בלהט את מדיניותו.

אלא שהניאור-שמרנים הצעירים הללו נפלו קרבן להצלחתם שלהם. "רוב שנות המלחמה הקרה", כותב פוקויאמה, "התרגלו הניאור-שמרנים להיות מיעוט קטן ומבוזה... ממסד מדיניות החוץ – הפקידות הבכירה של מחלקת המדינה, קהיליית המודיעין, אנשי הפנטגון, כמו גם המוני יועצים, אקדמאים ואנשי צוותי חשיבה – זלזל בהם במידה רבה. הניאור-שמרנים התרגלו גם למבטם המתנשא של האירופים, שראו בהם מוסרנים נאיביים, בוקרים פזיזים וגורע מכך". אבל, הוא מוסיף, "קריסתו הפתאומית של הקומוניזם נתנה תוקף לרעיונות ניאור-שמרניים רבים, ומשנת 1989 ואילך הפכו

והעצומות של הארגון הניאו-שמרני "התכנית למאה האמריקנית החדשה"; הוא כתב מאמרים שאישרו את "ההיגיון הבלתי ניתן להפרכה" של דוקטרינת "ציר הרשע" של בוש; והוא תמך בפלישה לעיראק עד לשלב מתקדם של המערכה. מקורביו לשעבר, כמו צ'רלס קראוטהמר, תיארוהו כתומך חלוש דעת של המלחמה, אשר שינה את טעמו לגביה ברגע שהשתנה כיוון הרוח בדעת הקהל.

קראוטהמר וחבריו מעלים נקודה חשובה, אך יש נקודה חשובה ממנה: אם הניאו-שמרנות ה"אותנטית", זו של פוקויאמה, לא השכיחה עד לאחרונה להבחין בטיפשותה של הניאו-שמרנות החדשה, כי אז לא ייתכן שההבדלים בין השתיים עמוקים כל כך. גם אם ביקורתו של פוקויאמה מלאת כוונות טובות ומבקריו שוגים חמורות, העובדה שהוא צפה אתם באותו סרט והסתלק מאולם הקולנוע רגע לפני שהופיעו כותרות הסיום מלמדת שההבדל בין שני הזנים הללו של ניאו-שמרנות אינו מהותי אלא כמותי בלבד. הדבר משתקף בדיון שעורר ספרו של פוקויאמה: גם תומכיה של מדיניות הממשל נוטים למצוא היגיון בהצעות המועלות בו.

כאשר פוקויאמה מציג ביקורת נקודתית, קל להיווכח בכך שהוא הגה את רעיונותיו לפני שפָּרַך את העובדות הנחוצות לביסוסם – בדיוק כפי שנהג ממשל בוש, לדבריו. פוקויאמה נזף בסגן הנשיא צ'יני ובחבורתו ומאשימם בהתעלמות מקולות שנגדו את דעתם – אף שהוא עצמו מסכים שבעלי הקולות הללו שגו בהערכות המודיעין שלהם לגבי תכניות החימוש של עיראק. חשוב מכך: הוא גורס שיהירותם של מתכנני המלחמה גרמה להם להתעלם מן האזהרות באשר

למרות שלהסבר זה מגרעות לא-מועטות, משקלו האנליטי רב שבעתיים מזה של ההבלים השחוקים הנשמעים תכופות בדבר "מחרחרי מלחמות" ו"כת שטראוס". סגן הנשיא האמריקני ריצ'רד צ'יני לא היה מעולם ניאוקון. גם לא דונלד רמספלד, או רבים אחרים ממתכנניה הבכירים של המלחמה בעיראק. ועם זאת, הם היו בוגרי החממה של ממשל רייגן. להצלחתו של רייגן היו אבות רבים, וקשה להאמין שכולם היו ניאוקונס – אולם בעזרתו של ממסד אקדמי ותקשורתי הלהוט להכפיש את השמרנות המסורתית, סומנו הפנים האנושיים והאינטלקטואליים של הרייגניזם כ"ניאו-שמרניים" – והכיניו נדבק. לפני 11 בספטמבר נטו מרבית הפרסומים האקדמיים לתאר כל רעיון שמרני שנשמע מוצדק במידה זו או אחרת כ"ניאו-שמרני", מפני שהמושג "שמרנות" הוכתם כבר כשם נרדף לגזענות, לסקסיזם ולפשיזם סמוי.

במובן זה, הביקורת שמותח פוקויאמה על הניאו-שמרנים מקיפה יותר מכפי שהוא מודה. שכן, אם אנשי הוויקי' סטנדרד חטאו ביוהרה, הרי שאשמה זו מוטלת גם על קודמיהם מהנשונל רוויו. פוקויאמה מפרך אמנם את ה"הבלים", כלשונו, המציירים את הניאו-שמרנות כקנוניה של בוקרים ציונים אליטיסטים, אך במידת מה הוא גם מחזק את האמונות הללו, בהציגו את הניאו-שמרנים כקבוצה מאוחדת ומובחנת יותר מכפי שהם באמת.

אבל הפגמים בניתוחו של פוקויאמה משתרעים הרבה מעבר לשיטות המיון שלו. רבות נכתב על הצביעות לכאורה שהפגין בהתקיפו את האסכולה שעד לא מכבר נמנה עם החשובים שבנציגייה. הוא חתם על מגוון המכתבים

למה שעלול לקרות אחריה – אך פרט להתראתו החריגה של הגנרל אריק שינסקי על הצורך בכוחות נוספים לכיבוש עיראק כמעט לא נשמעו אזהרות כאלו, ודאי לא מפיו של פוקויאמה. ואמנם, כפי שטענו ריץ' לורי ואחרים, הכישלון המודיעיני האמיתי לא היה השערורייה המפומפמת בעניין הנשק להשמדה המונית, אלא אזלת ידן של הסי-איי-איי ויתר סוכנויות הביון בהערכת היקפם ועומקם של השסעים בחברה העיראקית. טעות זו הייתה משותפת למבקרי הפלישה ולתומכיה: שני הצדדים לוויכוח הניחו שעיראק היא אומה מתפקדת ושניהם ראו בכך חיזוק לעמדתם. כמה ממבקרי המלחמה הרחיקו לכת בהנחתם זו, וטענו כי התערבותה של ארצות-הברית שיבשה בעצם את תפקודה התקין של עיראק. אולם במציאות הייתה המדינה הערבית הזאת, כפי שתיארה החוקר העיראקי פֶּנְעָאן מֶפִּייה, "רפובליקה של אִימה". כאשר הסירה ארצות-הברית את האימה, קרס הסדר המקומי. שוב, אין להסיק מכך שמה שאירע היה צפוי מראש; תחזיותיהם השחורות של הפקידים שהתנגדו למלחמה התגלו כשגויות לפחות כמו תחזיות הסכין בחמאה של הצד האחר. לאן נעלם, למשל, משבר הפליטים שהפלישה אמורה הייתה לחולל?

פוקויאמה מותח ביקורת על הוויקלי סטנדרד על שזלזל בחשיבותן של החברה האזרחית ושל התרבות לבנייתה מחדש של עיראק, ויש בכך מן ההיגיון. אך הוא גם מציין ש"כאשר הוויקלי סטנדרד קרא לדונלד רמספלד להתפטר, טענותיו נגד שר ההגנה נסבו בעיקר על כך שלא הזרים די כוחות לשמור על ביטחונה של עיראק, ולא נגעו באינספור היבטים אחרים של בניית אומה שמדיניות ארצות-הברית כשלה בהם". אך האומנם היו עורכי

הוויקלי סטנדרד מתנגדים לאותם "אינספור היבטים אחרים" לו הייתה עיראק מקום בטוח? נהפוך הוא. הם קראו לרמספלד לפנות את מקומו לסנאטור ג'ון מקיין, ממשיך דרכו של טדי רוזוולט, אשר לדעתם אמור היה להפוך את הפנטגון ל"שותף פעיל בבנייתה של עיראק כמדינה יציבה ובעלת ריבונות עצמית". אלו המצדדים במשלוח כוחות נוספים לעיראק עושים זאת על יסוד ההנחה ההגיונית שאם ישכון במדינה זו שלום אפשר יהיה לשקמה ולבנות בה הכל, מבתי משפט ועד מגרשי כדורגל.

פוקויאמה כותב שהניאו-שמרנים החדשים הפיקו לקחים שגויים מן המלחמה הקרה והם נחושים להשתמש בעוצמה הצבאית גם בנסיבות שאינן מתאימות לשימוש בכוח. "איש מהם לא התנגד עקרונית לשימוש ב'עוצמה רכה' [אמצעי השפעה תרבותיים ורעיוניים]", הוא כותב: "הם פשוט לא חשבו על כך הרבה. כמאמר הביטוי המוכר: כשהכלי היחיד העומד לרשותך הוא פטיש, כל הבעיות נראות לך כמו מסמרים".

אולם פוקויאמה קורא את התמונה במהופך. לרשותה של ארצות-הברית עומדים שלל אמצעים, והצבא הוא רק אחד מהם. הוא טוען שאמריקה "נעשית בעקביות נדיבה פחות ופחות", ומציין שבין 22 המדינות המפותחות המובילות, ארצות-הברית מדורגת במקום ה-21 במתן מענקים למדינות אחרות. ברם, כפי שציין ג'ון פונטה, הנתון שמביא פוקויאמה פשוט שגוי. ארצות-הברית מדורגת במקום ה-11 מתוך 22 המדינות המובילות במתן מענקי חוץ. בין השנים 2000–2004 הוכפל הסיוע הממשלתי האמריקני למדינות אחרות. ממשל בוש הגדיל, למשל, באופן משמעותי את תקציבי המלחמה העולמית באידס,

והוא מייחד משאבים רבים לפיתוח אמצעי 'עוצמה רכה'.

האמת היא שהמדינות המתעלמות ממגוון כלי ההשפעה האפשריים ומשתמשות רק באחד מהם הן דווקא "בעלות הברית" של ארצות-הברית בקהילה הבינלאומית – מדינות אירופה, שלאף אחת מהן, למעט בריטניה, אין למעשה יכולת להפעיל עוצמה צבאית מחוץ לגבולותיהן. נוכח עובדה זו, ונוכח נטייתן של מדינות אלו ללכת שולל אחר הפטפטנות של האו"ם והאיחוד האירופי ולהיבהל מפני מיעוטים מוסלמיים בתוכן, אין פלא שכל בעיה שהן נתקלות בה נתפסת בעיניהן כמסמר הראוי לפטיש שבידן: הדיפלומטיה.

פוקויאמה, המכהן כראש התכנית לפיתוח בינלאומי בבית הספר ללימודים בינלאומיים מתקדמים על שם פול א' ניטשה באוניברסיטת ג'ונס הופקינס, הוא כוכב אקדמי בינלאומי. כיוון שכן, נראה שאין מתאים ממנו להעלות הצעות מועילות כיצד להשתמש במנופי הדיפלומטיה והסיוע במקום בפטיש הכוח הצבאי. אלא שקריאתו לעידן חדש של "אחריות אופקית" ו"סדר יום של רב-צדדיות מרובה" רומזת שהוא שקוע עד צוואר בעולמן של האליטות העל-לאומיות, אלו שללא הרף דנות על אודות דיונים במקומות כמו דאבוס וז'נבה.

פוקויאמה צודק כאשר הוא טוען שאין להפריד בין תנועות אינטלקטואליות ובין ההקשר ההיסטורי והגיאוגרפי שלהן. כל עידן מתמודד כפי יכולתו עם המהומה השוררת בעולם. מה שמסביר היטב את המצב בנקודת זמן אחת, חדל לעשות זאת בנקודת זמן אחרת. פרנסיס פוקויאמה, מחברו של קץ ההיסטוריה, מתקשה כנראה להכיר בכך: הוא נחוש בדעתו למצוא אחת ולתמיד תיאוריה שיהא בכוחה להסביר הכל.

ועם זאת, נדמה שאמריקה על פרשח דרכים אינו משקף תובנה תיאורטית עמוקה, כי אם משבר אמונה רגעי של אחד מן הפיקחים שבמשקיפי זמננו. הוא מבטא רגע אחד של ייאוש מוחלט שתקף את הניאו-שמרנים, ייאוש הנובע מבלבול באשר למלחמה בעיראק ולאופיו של האיום האיסלאמי. בעידן ההולם את גישתו של הנטינגטון, הוא איננו מוכן לוותר על החזון של עולם פוקויאמאי. ככזה, הספר מכיל תובנות מועילות בנוגע לסתירות הרעיוניות בקרב קובעי המדיניות השמרנים, אולם בסיכומו של דבר הוא מגביר את ההמולה הססגונית והרעשנית של עולמנו יותר משהוא מכניס בה סדר.

יונה גולדברג הוא בעל טור בלוס אנג'לס טיימס ועורך בכיר באתר האינטרנט של הנישונל ריוויו.